

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОХОРОНОЮ ТА ВИКОРИСТАННЯМ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ЯК ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Поява нових економічних, соціальних і екологічних пріоритетів, що спираються на нові збалансовані структури виробництва й споживання, нові технології та форми інвестицій, спричинює необхідність трансформації національних систем управління на локальному, регіональному, державному і глобальному рівнях, головним завданням яких є гармонізація відносин у системі «природа — суспільство». У зв'язку з цим набуває актуальності розвиток систем екологічного управління і досягнення ними такого рівня досконалості, який забезпечував би гармонійний розвиток виробничого та природноресурсного потенціалу, давав би змогу узгоджувати «цілі» господарювання людини з «цілями» саморегуляції природних екосистем і уникати деградації навколишнього природного середовища [1, 155].

Екологічне управління спрямоване на суспільні відносини, у яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, спрямована на забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки юридичними й фізичними особами, дотримання екологічного законодавства, попередження екологічних правопорушень та захист екологічних прав громадян. У той же час, виходячи з теорії біотичного регулювання навколишнього середовища, головним завданням державного екологічного управління є утримання функціонування систем життєдіяльності в межах несучої ємності навколишнього природного середовища, тобто в межах його здатності витримувати певне максимальне антропогенне навантаження.

Державне екологічне управління, метою якого є запобігання виснаженню природного потенціалу і яке спрямоване на недопущення перевищення несучої ємності біосфери, — це завдання мінімум. Завдання максимум полягає в екологізації функціонування всіх сфер життєзабезпечення, досягненні і підтримці необхідної якості здоров'я і життя населення, належного стану навколишнього середовища, гармонізації взаємовідносин суспільства і природи [1, 155].

Будь-якому управлінню передують формування цілей. Людина організовує свою діяльність таким чином, щоб виконати певне цільове завдання. У цьому відношенні державна система екологічного управління є цілеспрямованою системою, оскільки її діяльність направлена на досягнення певних екологічних цілей. Цілі формулюються на стадії створення систем управління. І згідно з ними конструюється структура, визначаються системні функції, які мають забезпечити розв'язання цільових завдань. Зв'язок, що існує між цілями, структурою та функціями, потрібно розглядати в динаміці, він має підлягати трансформації відповідно до розвитку системи управління.

Поява нових цілей управління майже завжди потребує перебудови структури системи — введення нових елементів, організації нових зв'язків, забезпечення нових функцій. Здатність системи управління швидко перебудовуватись для досягнення нових цілей характеризує її динамічність, маневреність, а отже, й ефективність щодо забезпечення потреб і безпеки держави, реагування на зміну геоecологічної ситуації. Реалії сьогодення полягають у тому, що комплекс традиційних цілей, притаманних для державної системи ecологічного управління, доповнюється новими цілями, що стосуються гармонізації відносин суспільства і природи. Отже, виникає суперечність між новими цільовими завданнями і старою структурою, не призначеною для їх виконання. Тому в результаті системного аналізу мають бути сформульовані нові цілі та завдання державного ecологічного управління, вказані існуючі застарілі структура та функції, запропоновані загальні підходи до їх модернізації.

На підставі біотичних принципів гармонізації життєдіяльності і збалансованого розвитку наведемо головні напрями державного ecологічного управління: ecологічне оздоровлення деградованих природних об'єктів, ландшафтів і стабілізація ecологічного стану держави; відновлення природного потенціалу, заощадливе природокористування; формування національної ecологічної мережі; охорона навколишнього природного середовища; забезпечення ecологічної безпеки, зменшення антропогенного забруднення відходами; ecологізація функцій управління державою; ecологізація соціально-економічного розвитку, впровадження принципів збалансованого розвитку; розвиток національного ecологічного партнерства.

У державній системі ecологічного управління всі перелічені напрями є цільовими і здійснюються на підставі Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельного, Водного та інших кодексів України, які забезпечують правову регламентацію переважно охоронних функцій, функцій державного контролю, не поширюючись на процеси гармонізації життєдіяльності суспільства в природному середовищі, на процес збалансованого розвитку всіх його складових.

Одним з найважливіших компонентів навколишнього природного середовища є води. Води постійно взаємодіють із земельними, лісовими ресурсами, атмосферним повітрям та впливають на їх якість. Водні ресурси забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу. Пріоритетне використання вод — це забезпечення питних, побутових, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, духовних та інших потреб населення. Важливим залишається використання вод для потреб багатьох галузей економіки: сільськогосподарського зрошення, енергетики, судноплавства, рибного господарства та ін.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Основні напрями державної політики України у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення ecологічної безпеки» [2] порушення норм якості води досягло рівнів, які ведуть до деградації водних екосистем, зниження продуктивності водойм. Значна частина населення України використовує для своїх життєвих потреб недоброякісну воду, що

загрожує здоров'ю нації. Забезпечення водою населення України в повному обсязі ускладнюється через незадовільну якість води водних об'єктів. Якість води більшості з них за станом хімічного і бактеріального забруднення класифікується як забруднена і брудна. Найгостріший екологічний стан спостерігається в басейнах Дніпра, Сіверського Дінця, річок Приазов'я, окремих притоках Дністра, Західного Бугу, де якість води класифікується як дуже брудна. Для більшості водних об'єктів України властиві елементи екологічного та метаболічного регресу.

Системний аналіз сучасного екологічного стану басейнів річок України та організації управління охороною і використанням водних ресурсів дав змогу окреслити коло найбільш актуальних проблем, які потребують розв'язання, а саме: надмірне антропогенне навантаження на водні об'єкти внаслідок екстенсивного способу ведення водного господарства призвело до кризового зменшення самовідтворюючих можливостей річок та виснаження водноресурсного потенціалу; стала тенденція до значного забруднення водних об'єктів внаслідок неупорядкованого відведення стічних вод від населених пунктів, господарських об'єктів і сільськогосподарських угідь; широкомасштабне радіаційне забруднення басейнів багатьох річок внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС; погіршення якості питної води внаслідок незадовільного екологічного стану джерел питного водопостачання; недосконалість економічного механізму водокористування і реалізації водоохоронних заходів; недостатня ефективність існуючої системи управління охороною та використанням водних ресурсів внаслідок недосконалості нормативно-правової бази і організаційної структури управління; відсутність автоматизованої постійно діючої системи моніторингу екологічного стану водних басейнів акваторії Чорного та Азовського морів, якості питної води і стічних вод у системах водопостачання і водовідведення населених пунктів і господарських об'єктів.

Для забезпечення додержання усіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, незалежно від форм власності та підпорядкування, а також фізичними особами вимог водного законодавства в Україні, норм і правил у галузі охорони, раціонального використання і відновлення поверхневих і підземних вод, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони здійснюється контроль.

Державний контроль у цій галузі здійснюється Кабінетом Міністрів України, Міністерством охорони навколишнього природного середовища, Державним комітетом водного господарства, іншими спеціально уповноваженими державними органами відповідно до законодавства [3]. Так, Мінприроди України здійснює відповідно до законодавства державний контроль за додержанням правил, нормативів, норм, лімітів, квот, умов дозволів та ліцензійних умов у сфері використання й охорони поверхневих вод, підземних вод і джерел, внутрішніх морських вод та територіального моря; бере участь у веденні державного водного кадастру [4].

Держводгосп України здійснює державний контроль за додержанням режи-

му роботи водосховищ комплексного призначення, водогосподарських систем і каналів, використання прибережних захисних смуг, достовірністю державного обліку водокористування, технічним станом гідротехнічних споруд, які належать підприємствам, установам, організаціям, що перебувають у сфері його управління [5].

Мінагрополітики України бере участь у державному контролі у сфері охорони вод у частині запобігання та усунення забруднення рибогосподарських водойм, забезпечення охорони рибних запасів під час будівництва і експлуатації гідротехнічних споруд.

Міністерство охорони здоров'я України здійснює нагляд за санітарно-гігієнічним станом водних об'єктів, вода яких використовується для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення. Крім того, Держкомлісгосп України та Держкомзем України у межах своїх повноважень здійснюють державний контроль за дотриманням режиму використання і охорони відповідних природних ресурсів у водоохоронних зонах та землях водного фонду.

Ці державні органи мають право: обстежувати підприємства, установи та організації незалежно від форми власності для перевірки додержання вимог щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів; одержувати в установленому порядку від органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що є водокористувачами, інформацію, необхідну для здійснення контрольної діяльності у цій сфері; давати обов'язкові для виконання приписи щодо усунення виявлених порушень водного законодавства, розглядати справи про адміністративні правопорушення, подавати позови про відшкодування шкоди, заподіяної порушеннями водного законодавства, передавати правоохоронним органам, у разі наявності підстав, передбачених законодавством, матеріали про виявлені факти злочинів у сфері використання та охорони вод, а також застосовувати інші заходи реагування до осіб, що порушують норми і правила, встановлені водним законодавством.

Література

1. Екологічне управління: Підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкип, Г. О. Білявський та ін. — К.: Либідь, 2004. — 432 с.
2. Основи напрямки державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки: Затверджені Постановою Верховної Ради України від 05.03.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 38–39. — Ст. 248.
3. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 24. — Ст. 189.
4. Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2006 р. № 1524.
5. Про Положення про Державний комітет України по водному господарству: Указ Президента України від 14.07.2000 р. // Офіційний вісник України. — 2000. — № 29. — Ст. 1208.